

Σάββας Μιχαήλ

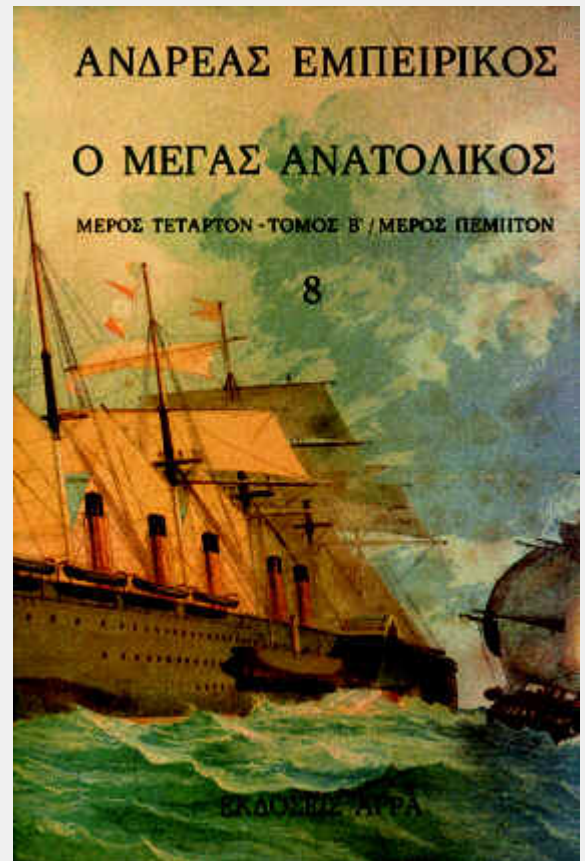

Τα πράγματα που ο Ανδρέας ηγάπα υπεράνω όλων ήσαν κατά σειράν αι ηδοναί του έρωτος, η ποίησις και τα μεγάλα ταξίδια (...) τα επιτρέποντα την συμμετοχήν εκάστου "Εγώ" εις τον πλήρη ρυθμόν του Κόσμου.

Ο Μέγας Ανατολικός

Το ερώτημα, παραμένει: Τι "εκόμισε εις την τέχνη" ή, μάλλον, την επιστήμη της ψυχανάλυσης ο Ανδρέας Εμπειρικός;

Η επικρατούσα άποψη είναι ότι έμεινε αυστηρά μέσα στα πλαίσια της διδασκαλίας του Φρόυντ, χωρίς να προχωράει σε ανεξερεύνητα εδάφη. Μια, όμως, ενδελεχέστερη μελέτη του ίδιου του συνολικού συγγραφικού του έργου μπορεί να δείξει κάτι άλλο, απροσδόκητο: ο Εμπειρικός μένει, όντως, **πιστός στον Φρόυντ** μέχρι κεραίας, μέχρι εκείνου του ακροτάτου σημείου, όπου η ψυχαναλυτική του εμπειρία, οπλισμένη με την αετίσια ματιά ενός **Ποιητή που πετάει σε ύψη πρωτόγνωρα, δεν αφήνει τις ανακαλύψεις να παγώσουν σε δόγματα, αλλά τις μετατρέπει σε αποκαλύψεις περί του αντιθέτου.**

Ιδού, εντελώς αφοριστικά, πώς **μεταμορφώνονται διαλεκτικά** από τον Εμπειρικό ορισμένες **φροϋδικές ανακαλύψεις**:

* **Ο Φρόυντ έριξε φως στη σεξουαλικότητα της παιδικότητας.** Ο Εμπειρικός αποκάλυψε την παιδικότητα που διασώζεται μέσα και χάρη στη σεξουαλικότητα, τη λάμψη αγαθότητας και στην πιο ζοφερή της στιγμή.

* **Ο Φρόυντ μιλάει για την αέναη πάλη ανάμεσα στην ενόρμηση της Ζωής και στην ενόρμηση του Θανάτου.** Ο Εμπειρικός για το πώς οι άνθρωποι μπορούν να κάμουν "οίστρο της ζωής τον φόβο του θανάτου".

* Ο Φρόνυτ κατέδειξε την οιδιπόδεια τραγωδία. Ο Εμπειρικός κατεβαίνοντας στο έσχατο βάθος της, ανεβαίνει στο ύψος απ' όπου γίνεται ορατός ένας πέραν του Οιδίποδα Νέος Κόσμος, ένας μελλοντικός αντι-οιδιπόδειος Παράδεισος, που δεν θα τον κυβερνά ο Νόμος αλλά θα τον φωτίζει ο μεσσιανικός Ήλιος της Δικαιοσύνης και το Μέγα Έλεος.

Τα σημεία των "εναντιοδρομιών" και "εναντιοτροπών" – για να χρησιμοποιήσουμε όρους του Ηράκλειτου – ανάμεσα σε Φρόνυτ και Εμπειρικό δεν εξαντλούνται εδώ. Αυτά και άλλα πολλά απαιτούν τον χώρο τους για παραπέρα εμβάθυνση και τεκμηρίωση. Εδώ, απλώς, επισημαίνονται.

Το πιο μεγάλο ψυχαναλυτικό επίτευγμα του Εμπειρικού είναι, το επαναλαμβάνουμε, ο "Μέγας Ανατολικός". Κι αυτό όχι μόνο και όχι τόσο για τις πάμπολλες επιμέρους πλευρές που φωτίζει (λ.χ. την ποιητική ψυχανάλυση της ομοφυλόφιλης τραγικής διδασκάλισσας Μαρίας, την ανάλυση της νεκροφιλίας και της αλγολαγνείας ή τη σχέση μιας μορφής ανδρικής ομοφυλοφιλίας με τη "φαλλική μητέρα" κ.λπ.). Συνολικά, ο "Μέγας Ανατολικός" επιτρέπει να ξαναδούμε κάτω από νέο φως τη μεγάλη ανακάλυψη του Φρόνυτ, το Ασυνείδητο, την αποκάλυψη ότι η συνείδηση δεν καλύπτει όλο το ψυχικό πεδίο, αλλά ότι μια αχανής του έκταση καταποντίζεται, παραμένοντας πάντα ενεργός και σεισμογενής, αφανίζεται με την "πρωταρχική απώθηση" εγκλείοντας μέσα της τις παραστάσεις της ενόρμησης.

Το Ασυνείδητο συνήθως εικονίζεται με τη μεταφορά μιας αποθήκης εγκλεισμού απωθημένων πόθων. Άλλοτε πάλι εμφανίζεται σαν η σκηνή του θεάτρου, όπου μέσα από άπειρες διαφορετικές σκηνοθεσίες παίζεται η οιδιπόδεια τραγωδία.

Ο **Ζιλ Ντελέζ** κι ο **Φ. Γκουαταρί**, στο *Anti-Oedipe*, αντιτάχθηκαν σ' αυτό και αντιπαρέθεσαν στο Ασυνείδητο – Θέατρο, το Ασυνείδητο – Εργοστάσιο, που παράγει πόθους, μια *machine desirante*, μια "επιθυμητική μηχανή".

Ο Εμπειρικός ενσωματώνει και ταυτόχρονα υπερβαίνει αυτές τις προσεγγίσεις στη δικιά του μεγάλη μεταφορά, αφού **ο "Μεγάλος Ανατολικός" είναι το Ασυνείδητο.**

Το Εμπειρικό Ασυνείδητο εγκλείει πόθους όχι σαν **Αποθήκη** και όχι πια σαν φυλακή αλλά σαν **Κιβωτός**. Δεν κρατάει εγκάθειρκτους τους πόθους, τους προφυλάσσει κατά "την περιπετειώδη μετάβαση σ' ένα Νέο Κόσμο", τους διασώζει για τη Μεγάλη Ωρα των επερχομένων Παραδείσων. Εκεί η φροϋδική "Δυσφορία μέσα στον Πολιτισμό" θα βρει το μεσσιανικό της τέλος, μέσα σε μια Παγκόσμια Συμπολιτεία, όπως την οραματίζεται ο Ιούλιος Βερν – Εμπειρικός σ' ένα περίφημο κεφάλαιο του μυθιστορήματος, ερωτικά πανελεύθερη, "άνευ τάξεων" και με διαδοχικές "Περιοχάς Προόδου" πολιτισμικής δημιουργίας και "Περιοχάς Παραδείσου" ερωτικής πανδαισίας.

Ταυτόχρονα, η Πλωτή Κιβωτός του Ασυνειδήτου είναι και ένα Θέατρο όπου η αρχέγονη σκηνή παίζεται μέσα από ποικίλες σκηνοθεσίες και προσωπεία. Το υπερωκεάνιο της αέναης λαγνουργίας, όμως, πέρα από Θέατρο είναι και μια *Machine Desirante*, το Μέγα Τεχνούργημα που ασταμάτητα δημιουργεί και αναδημιουργεί μια απέραντη ποικιλία πόθων. Είναι ο χώρος παραγωγής της αυριανής "Ολότητας Πόθων", που θα χαρακτηρίζει, όπως έλεγε ο Μαρξ, την καθολικά χειραφετημένη ανθρωπότητα.

Ο "Μέγας Ανατολικός", όμως, δεν είναι μόνον η Μεγάλη Ναυς, το μέσον της μετάβασης, ο διαμεσολαβητής. Είναι και η ίδια η μετάβαση, η αντιφατική περιπετειώδης διαδικασία της διάβασης της κωκείας αβύσσου που χωρίζει τον παλιό από το Νέο Κόσμο του μέλλοντός μας.

Μ' άλλα λόγια: το Ασυνείδητο είναι Ταξίδι. Δεν είναι τόπος καθλώσεως. Είναι περι-πλάνηση γύρω από μια αρχέγονη, ριζική απώλεια, ένα κενό, η περιδίνηση γύρω από μια οπή, όπου, ορισμένες στιγμές, το υποκείμενο του ασυνειδήτου μπορεί να δει ξαφνικά να φωσφορίζει το χαμένο αντικείμενο και αίτιο του Πόθου.

Το Ασυνείδητο δεν είναι μόνο μια Πλωτή Μηχανή παραγωγής πόθων, το υπερωκεάνιο ο Μέγας Ανατολικός, αλλά και η Μεγάλη Δοκιμασία που αυτό συναντάει στη διάρκεια της ωκεάνειας μετάβασης, η απειλή που φέρνει σε κρίση την ίδια την μετάβαση, το ενδεχόμενο του ναυαγίου, όπως η μυθιστορία "Μέγας Ανατολικός" δείχνει. Το Ασυνείδητο σαν περιδίνηση είναι ο ίδιος ο κυκλώνας, ο Μέγας Στρόβιλος που υψώνεται σπειροειδώς μέσα στον ωκεανό της Φύσης και της Ιστορίας, ενώνοντας το βάθος και το ύψος, τα έγκατα, όπου αναβλύζει η πανίσχυρη ερωτική ενόρμηση και το "Μέγα Φως το Άκτιστον", που φωτίζει τα πάντα, άνευ ορίων, άνευ όρων.

Το Ασυνείδητο, η Κιβωτός, η Μηχανή του Πόθου, το Ταξίδι, ωθούν πάντα προς το τέλος της Οδύσσειας, προμηνύουν πάντα "τον ερχομό και την ανάγκη των νέων Παραδείσων".

"Μεταλλωρύχοι, ψυχοαναλυταί και ποιηταί της δράσεως και του λόγου, όσοι δεν περιορίζεσθε εις έστω και ωραία φληναφήματα της παρακμής, της "ντεκαντέντζας", χειρώνακτες και πνευματικοί, εργάται απάντων των εγκάτων, σύντροφοι, συνοδοιπόροι, συνεργασταί και αδελφοί εν όπλοις...".

Με τα πύρινα αυτά λόγια ο Ανδρέας Εμπειρικός διακόπτει, στο πιο κρίσιμο σημείο, την αφήγηση του "Μεγάλου Ανατολικού" - τη στιγμή που αυτός αντιμετωπίζει τον Κυκλώνα, τη Μεγάλη Δοκιμασία, την απειλή του ναυαγίου - για ν' απευθυνθεί σ' εκείνους ακριβώς, που στο έργο τους αναγνωρίζει τις δυνάμεις αντίστασης και άρνησης της παρούσας παρακμής, αλλά και την ταυτότητα του δικού του έργου.

Η τριπλή αναφορά στους μεταλλωρύχους, τους ψυχαναλυτές, τους ποιητές του λόγου και της δράσης δίνει τις συντεταγμένες και το στίγμα της εμπειρικής ποντοπορίας μέσα στον αιώνα που πέρασε, τη γραμμή πλεύσης του προς την επόμενη χιλιετία.

Πρώτα απευθύνεται στους εργάτες, που πρωτοσυνάντησε νέος στα ορυχεία και με τους οποίους σαν άλλος Τολστόι συντάχθηκε, συνεπαρμένος από την Οκτωβριανή Επανάσταση, στο όραμα της πανανθρώπινης χειραφέτησης, παραμένοντας, μέσα από όλες τις ατομικές και παγκόσμιες τρικυμίες, τους κλυδωνισμούς, τις διαψεύσεις, τα ρήγματα, πιστός μέχρι θανάτου.

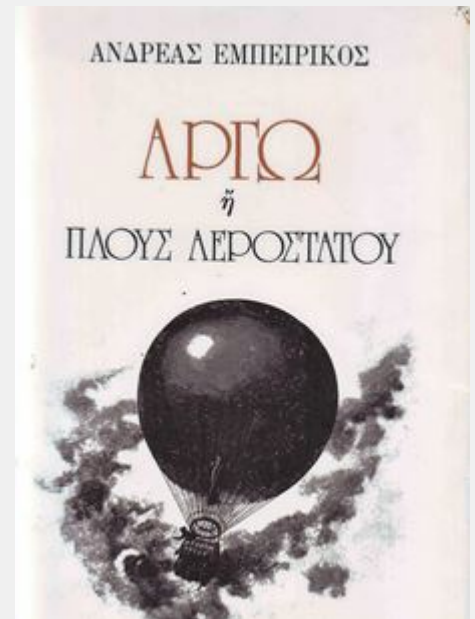
Απευθύνεται, μετά, στους ψυχαναλυτές, με τους οποίους συνοδοιπορεί και συνεργάζεται από τη δεκαετία του '20, βλέποντας τον Φρόυντ και την επιστήμη του ασυνείδητου, που εκείνος θεμελίωσε, να διαπερνάει τις "καταχνιές των ενδοψυχικών διενέξεων", να αποκαλύπτει "τας αποκρύφους δυνάμεις και τας μυχίας λειτουργίας των σκοτεινών εγκάτων" της ψυχής, να ρίχνει, μαζί με τον Μπρετόν και τον υπερρεαλισμό, "το πιο πολύ και το πιο άπλετο φως" όχι μόνο στο εσωτερικό του ανθρώπου αλλά συνάμα και "μέσα στα πυκνά σκοτάδια που μας περιβάλλουν".

Τέλος, απευθύνεται στους ποιητές του λόγου και της δράσης, στον κάθε αυθεντικό ποιητή, μαζί και σ' εκείνον, που, όπως ο Βλαδίμηρος Βιερχού, ήρωας στο "Αργώ ή Πλους Αεροστάτου", υπήρξε "αληθινός ποιητής, καίτοι ποτέ δεν είχε γράψει ούτε έναν στίχον. Το ποίημά του ήτο η ίδια η ζωή του".

Οι τρεις ομόκεντροι κύκλοι ανθρώπων και έργων συναπαρτίζουν και την ιδιαίτερη ταυτότητα του Ανδρέα Εμπειρικού: ποιητής, ψυχαναλυτής, οραματιστής της καθολικής απελευθέρωσης του Έρωτα και της ανθρωπότητας. Δεν πρόκειται για τρεις ξεχωριστές πλευρές που στέκονται η μία πλάι ή απέναντι στην άλλη. Υπάρχει αλληλοπεριχώρησή τους σε μια ενιαία, αδιαίρετη, ζωντανή, ασπαίρουσα ολότητα.

Δεν μπορείς να χωρίσεις, χωρίς να τον χάσεις, τον ποιητή Εμπειρικό από τον ψυχαναλυτή ή τον ψυχαναλυτή από τον υπερρεαλιστή ή τον ποιητή ψυχαναλυτή από τον οραματιστή της άνευ ορίων, άνευ όρων και άνευ τάξεων Ελευθερίας, ερωτικής και πανανθρώπινης.

Πρόκειται για μια περίπτωση, μοναδική ίσως, μαζί με τον Αργεντινό Aldo Pellegrini που όπως έγραψε ο Θ. Τζαβάρας ήταν ταυτόχρονα υπερρεαλιστής ποιητής και ψυχαναλυτής. Η εσωτερική συνάφεια ποίησης και ψυχανάλυσης στο έργο του Εμπειρικού και η σύνθεσή τους στο απελευθερωτικό του όραμα δεν σημαίνει τη συγχώνευση, την ομογενοποίησή τους, τον αναγωγισμό του ενός στον άλλο. Πρόκειται για τη διαλεκτική ενότητα του διαφορετικού.

Ό,τι συμβαίνει, συχνά, δυστυχώς, στην πρακτική των ψυχαναλυτών, είναι η τάση να ανάγεται το Λογοτεχνικό στο Ψυχαναλυτικό και να θεωρείται το πρώτο απλώς σαν ένδυμα μιας ψυχαναλυτικής αλήθειας. Στον Εμπειρικό, αντίθετα, η ψυχανάλυση γίνεται καταβύθιση στα έγκατα της ψυχής και στον σεξουαλικό πυρήνα της ύπαρξης ώστε να υπάρξει η εξαγωγή και ανέλκυση της ποιητικής αλήθειας, η άνοδος στο Ύψος που κάνει ορατή τη μελλοντική Απελευθέρωση μέσα στην Ιστορία. Ο ποιητής θεωρεί υψίστης σημασίας την έρευνα "του απείρου βάθους, άνευ της κατακτήσεως του οποίου θα ήτο αδύνατον να συλλάβωμεν καν την έννοια του απείρου ύψους". Το ίδιο το magnum opus, ο "Μέγας Ανατολικός" αποτελεί την πιο συστηματική εξόρυξη, μέσω της ψυχανάλυσης, του πιο απόκρυφου ερωτικού πλούτου του ασυνειδήτου και τη μετουσίωσή του σε υπερρεαλιστική ποιητική μυθ-επο-ποιία για το αίνιγμα της Ιστορίας.

Έτσι, το ωκεάνιο μυθιστόρημα, εκτός από ποιητικόν ανδραγάθημα, είναι και η μεγαλύτερη συμβολή του Ανδρέα Εμπειρικού στην ψυχανάλυση - αναξιοποίητη, βεβαίως, ακόμα. Από μια άποψη, τούτο απαντάει και στην αιτίαση ότι το καθαυτό ψυχαναλυτικό έργο του Εμπειρικού είναι ισχνότατο, σχεδόν ανύπαρκτο - περιορίζεται τυπικά σε μια δημοσίευση του 1950, που ζήτησε από την ψυχαναλυτική ομάδα η Μαρία Βοναπάρτη ώστε να αναγνωριστεί από τη Γαλλική Ψυχαναλυτική Εταιρεία. Θα ήταν, όμως, αποπροσανατολιστικό να μείνει κανείς μόνο στα δεδομένα του επιστημονικού curriculum.

Στον Εμπειρικό υπάρχει έντονη η τάση, που χαρακτηρίζει τον μοντερνισμό να γκρεμίζει τα τείχη ανάμεσα στα είδη του λόγου και να δίνει έκφραση στα βαθύτερα ρεύματα της μεταβατικής μας εποχής: την απαίτηση της ιστορικής ανάπτυξης για μια νέα σχέση ανάμεσα στην Επιστήμη και την Τέχνη, για μια υπέρβαση των ορίων ανάμεσα στους διάφορους χώρους της κουλτούρας, ανάμεσα στην ίδια την κουλτούρα και την καθημερινή ζωή.

Στον Εμπειρικό ενυπάρχει μια διαρκής αλληλοδιείσδυση και αλληλεπίδραση του ψυχαναλυτικού λόγου, του λόγου της Επιστήμης του ασυνειδήτου, με την Τέχνη του λόγου σε όλες τις ποιητικές - και άρα βαθύτατα ερωτικές - εκφάνσεις της.

Δεν είναι δύσκολο να το δει κανείς στον "Μεγάλο Ανατολικό" με όλα τα πολυνησιακά Αρχιπέλαγα κάθε ποικιλίας γραφής που τον συνθέτουν. Το βρίσκει, όμως, κανείς και στη μοναδική καθαυτό επιστημονική του δημοσίευση, στα γαλλικά, την ψυχαναλυτική ανακοίνωση του 1950 με τίτλο "Περίπτωσης

ιδεοψυχαναγκαστικής νευρώσεως μετά προώρων εκσπερματώσεων”.

Υπάρχει, ήδη, από το 1984 ένα αξιόλογο ψυχαναλυτικό δοκίμιο των Ε. Κούρια και Γ. Κούρια που εστιάζεται στην ανακοίνωση του Εμπειρικού. Ανάμεσα στ’ άλλα εντοπίζει και τη σχέση ανάμεσα στο κλινικό ιστορικό του νευρωτικού ασθενούς του Εμπειρικού και στο ποίημα του τελευταίου *Πολλές φορές την νύκτα*, στη συλλογή *Οκτάνα*.

Η ανακοίνωση του Α. Εμπειρικού, γραμμένη άψογα στα πιο κλασικά φροϋδικά πρότυπα, πρέπει, βεβαίως, να επανεκδοθεί και οπωσδήποτε, τώρα που έχει δημοσιευθεί ο “Μέγας Ανατολικός” πρέπει να διαβασθεί ξανά σε συσχέτιση μαζί του.

Πηγή: egefalliko.anorthografies.net

μέσω tvxs.gr